

УДК 378.1:355.23:351.746.1

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ПРИКОРДОННОГО ВІДОМСТВА**Полюк Віктор Степанович**

м.Хмельницький

В статті досліджене питання ефективного формування професійної готовності персоналу прикордонного відомства. Проаналізовано основні принципи навчання. На основі теоретичного аналізу визначено групи принципів формування професійної готовності персоналу прикордонного відомства до виконання службових обов'язків з урахуванням специфіки діяльності відомства. Розроблено чотири групи принципів, які стали основою для оптимальної організації навчально-виховного процесу. До них віднесено: соціально-політична, психолого-педагогічна, організаційна та специфічна.

Ключові слова: принципи навчання, професійна готовність, прикордонне відомство, професійна підготовка.

Досліджуючи питання ефективного формування професійної готовності персоналу прикордонного відомства як інтегрованого утворення військово-спеціальної компетентності та психологічної готовності до виконання ним службових обов'язків, дійшли висновку про необхідність проаналізувати принципи навчання та професійної підготовки персоналу прикордонного відомства з урахуванням їхньої специфіки професійної діяльності [1]. На нашу думку, аналіз принципів навчання дозволить визначити принципи формування професійної готовності майбутніх фахівців з урахуванням специфіки їхньої діяльності.

Постановка проблеми. В сучасних умовах постійних змін спрямованих на підвищення ефективності навчання особливе місце в системі організації навчально-виховного процесу займає реалізація принципів навчання. Для різних напрямів фахової підготовки, як свідчить практика, серед загально прийнятими принципами навчання в класичній педагогіці виокремлюються певні принципи, які забезпечують вагомий вплив на якість навчального процесу. Добір вагомих слід здійснювати крім методичного рівня на основі загальних принципів формування професійної готовності до майбутньої діяльності. З цією метою необхідно окреслити ці принципи для конкретного виду професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями реалізації принципів навчання з урахуванням напрямку підготовки займались у військовій сфері О.Торічний, Л.Романишина, В.Ягупов, у соціальній сфері І.Богданова, у сфері підготовки педагогічних кадрів В. Вихрущ, І. Зайченко, А. Кузьмінський, В. Омеляненко, М. Фіцула.

Метою нашої статті є на основі аналізу принципів навчання виокремити принципи формування професійної готовності персоналу прикордонного відомства з урахуванням їхньої специфіки професійної діяльності, які є основою

для оптимальної організації навчально-виховного процесу.

Результати дослідження. У процесі розробки класифікації принципів навчання В. Ягупов виклав думку, що в основі принципів навчання лежать закони та закономірності дидактичного процесу. Хоча між ними немає безпосередньої жорсткої залежності, вони слугують методологічною і теоретичною підвалиною для опрацювання та обґрунтування принципів навчання. Безумовно, ці залежності настільки різноманітні, що, наприклад, із однієї закономірності виводиться не один, а декілька принципів навчання. А іноді – навпаки, з кількох закономірностей процесу навчання формується один принцип навчання. Це свідчить про те, що на їх обґрунтування значно впливають не тільки власне педагогічні, гносеологічні та інші. Тому під час обґрунтування принципів навчання необхідно брати до уваги також досвід навчання різних дидактичних систем, логічні основи теорії пізнання, закономірності функціонування психіки людини, рівень розвитку науки й техніки тощо.

В загальній дидактиці під принципами навчання слід розуміти конкретні рекомендації про шляхи досягнення цілей навчання на основі його пізнаних закономірностей. Ці рекомендації стосуються:

- регулювання різноманітних змістових стосунків учасників дидактичного процесу;
- з'ясування провідних тенденцій навчання на сучасному етапі формування національної системи освіти;
- розв'язання суперечностей процесу навчання й умов досягнення успіхів у навчально-виховному процесі;
- визначення основних положень, на які спираються під час викладання навчальних дисциплін;
- визначення змісту, методів і форм навчальної діяльності тощо [2].

Принципи (від лат. principium — начало, основа) — основоположні ідеї, вихідні положення, які визначають зміст, форми й методи навчальної роботи відповідно до мети виховання та закономірностей процесу навчання. Принципи навчання виконують регулятивну функцію з погляду моделювання дидактичних теорій і способу регуляції практики навчання. На них ґрунтуються підходи до навчання усіх дисциплін, визначаючи певною мірою їх зміст, засоби й прийоми навчальної роботи [3].

Принципи навчання також розглядають як керівні ідеї, нормативні вимоги до організації і проведення дидактичного процесу. У цьому сенсі вони мають характер найзагальніших вказівок, правил, норм, що регулюють процес навчання. Принципи з'являються на основі наукового ана-

лізу навчання, впливають із закономірностей процесу навчання, що мають місце в дидактиці [4].

У своїх методичних працях М.Фіцула принципи навчання визначає як дидактичні, які є основними положеннями, що визначають зміст, організаційні форми та методи навчальної роботи школи [5].

Аналіз навчальної та методичної педагогічної літератури дозволив виокремити основні принципи навчання:

Принцип науковості вимагає, щоб зміст освіти вищої школи відповідав досягненням науки у відповідній галузі знань. Студенти мають засвоювати достовірні, науково обґрунтовані факти, явища, процеси, розуміти суть науково обґрунтованих законів, особливості розвитку і становлення наукових відкриттів, володіти методами наукових досліджень, знайомитися з різними напрямами наукових пошуків у тій чи тій галузі знань, знайомитися із перспективами розвитку наукових гіпотез.

Принцип систематичності й послідовності впливає з того, що пізнання навколишнього світу можливе лише у певній системі, і кожна наука являє собою систему знань, об'єднаних між собою внутрішніми зв'язками. Принцип систематичності й послідовності має діяти також на рівні міжпредметних зв'язків.

Принцип свідомості навчання базується на постулаті, що знання передати не можна. Вони стають надбанням людини лише в результаті самостійної свідомої діяльності. Свідоме учіння зумовлюється, передусім, рівнем сформованості мотивів навчання, розумінням практичної цінності й потреби в знаннях для обраної професійної діяльності.

Принцип активності й самостійності у навчанні впливає із важливої закономірності пізнавальної діяльності людини: знання – це результат самостійної розумової праці особистості. Лише розумова праця є запорукою інтелектуального розвитку людини, міцності отриманих знань, формування дієвих мотивів навчання.

Принцип наочності впливає, з одного боку, із закономірностей процесу пізнання, початковим компонентом якого є споглядання явищ, процесів, дій, предметів, а з іншого – у процесі пізнання людина використовує першу сигнальну систему, зокрема, зорову пам'ять.

Принцип ґрунтовності впливає із сутності навчання і його завдань. На певному етапі навчання людина має ґрун-

товно засвоїти визначену суму знань, оволодіти вміннями й навичками, які є передумовою, по-перше, подальшого просування у навчальній діяльності і, по-друге, базою для формування наукового світогляду. Під ґрунтовними знаннями мають на увазі такі, які добре усвідомлені, систематизовані, пов'язані з практикою, стали надбанням довготривалої пам'яті. Міцно засвоєними знаннями є не лише ті, що включені у фонд пам'яті, а передусім ті, що стали інструментом мисленнєвої діяльності. Я. А. Коменський писав: „Нічого не варто заставляти заучувати напам'ять, окрім того, що добре зрозуміло і усвідомлено розумом”. Ґрунтовність засвоєння навчального матеріалу досягається тоді, коли цей процес має розсосереджений у часі характер.

Принцип зв'язку навчання з практичною діяльністю, реаліями життя. Навчання лише тоді є успішним, коли особистість відчуває корисність і потрібність засвоєваних знань. Адже сутність діяльності професійних навчальних закладів зводиться до підготовки людини до активної продуктивної праці у сфері створення духовних і матеріальних цінностей.

Принцип єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій навчання впливає із сутності функцій навчання: освітньої, розвивальної і виховної. По-перше, у процесі навчання людина оволодіває знаннями, уміннями й навичками, формується її науковий світогляд; по-друге, в умовах діяльності особистості відбувається її інтелектуальний розвиток; по-третє, зміст навчального матеріалу, безпосередня участь студентів у навчальній роботі є засобами формування у них відповідних морально-духовних якостей. [6].

На нашу думку, будь-яка система навчання, безумовно спирається на принципи, але важливо враховувати, що специфіка майбутньої професійної діяльності неодмінно впливає на головні, які мають витоки з принципів формування професійної готовності.

Спираючись на визначення принципів навчально-виховної діяльності класичної педагогіки та на основі аналізу наукової літератури [7] окреслимо принципи формування професійної готовності персоналу прикордонного відомства. Представимо їх у вигляді системи з чотирьох груп: соціально-політична, психолого-педагогічна, організаційна та специфічна (рис.).

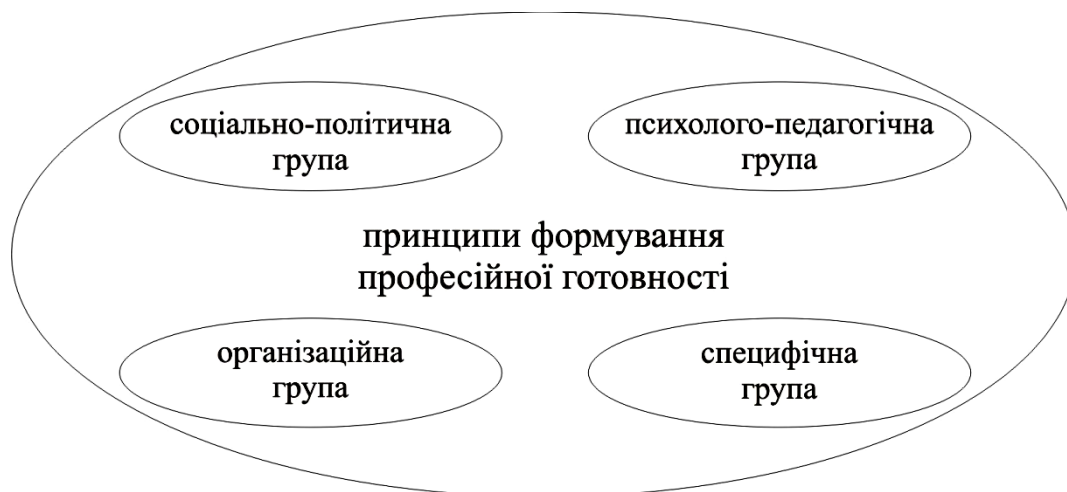

Рисунок – Групи принципів формування професійної готовності персоналу прикордонного відомства

І група – соціально-політичні принципи обумовлюють зміст професійної діяльності прикордонного відомства:

– принцип законності та прав персоналу прикордонного відомства полягає у забезпеченні державою та безпосередньо відомством реалізації ратифікованих нею положень документів стосовно прав людини;

– принцип державного підходу до завдань, що реалізуються в процесі діяльності прикордонного відомства і підкреслює політичний аспект організації професійної підготовки персоналу прикордонного відомства;

– принцип зв'язку змісту і форм у сфері діяльності прикордонного відомства з конкретними умовами життєдіяльності персоналу, тобто їх соціальний та матеріальний захист з боку держави.

II група – психолого-педагогічні принципи. Ці принципи підкреслюють пріоритети особистості в сфері діяльності персоналу прикордонного відомства:

– принцип спрямування самореалізації персоналу прикордонного відомства не залежно від місця її в ієрархії діяльності прикордонного відомства, він забезпечує створення умов для саморозвитку особистості у сфері діяльності прикордонного відомства;

– принцип диференційованого та індивідуального підходів щодо добору фахівців відповідно до їхніх інтелектуальних, фізіологічних та фізичних здібностей, що дозволить персоналу відчувати себе комфортно на відведеній для них ділянці службової діяльності;

– принцип цілеспрямованості ґрунтується на тому, що персонал прикордонного відомства має невідмінно досягати мети, тому що не доведення справи до логічного кінця може впливати на стан національної безпеки держави;

– принцип системності вимагає єдності форм, засобів, прийомів вирішення різних службових завдань. Ефективність цієї діяльності забезпечується послідовністю та варіативністю технологій досягнення мети у сфері охорони державного кордону. Тобто епізодичність, фрагментарність та хаотичність у процесі службової діяльності не припустима, тому що Державна прикордонна служба України є органом спеціального призначення і у її сферу входить правозастосовна діяльність.

III група – організаційні принципи:

– принцип компетентності персоналу прикордонного відомства підкреслює обов'язковість військово-спеціальної підготовки фахівців, тому що їх службова діяльність окреслюється великою кількістю видів діяльності відбувається в особливих умовах. Це забезпечується знанням у військовій сфері, правознавстві, філології, прикордоннології, інженерії. Ці знання надають змогу правильно діяти в конкретній ситуації, обираючи відповідні оптимальні технології. На практиці цей принцип диктує систематичне навчання та перепідготовку кадрів у всіх ланках службової діяльності прикордонного відомства;

– принцип інтеграції забезпечує координацію діяльності різних правоохоронних структур, військових формувань, громадських та інших організацій стосовно комплексного вирішення проблем національної безпеки держави у сфері охорони державного кордону. Він реалізується через систему інтегрованого управління кордонами, яка передбачає координацію діяльності компетентних державних органів із забезпечення безпеки і відкритості державного кордону та його охорони; пропуску в установленому порядку через державний кордон осіб, транспортних засобів і товарів, провадження інформаційної та оперативно-розшукової діяльності, проведення аналізу ризиків та здійснення запобіжних заходів; провадження суб'єктами інтегрованого управління кордонами діяльності із запобігання, виявлен-

ня, розкриття (розслідування) транскордонних злочинів; створення чотирирівневої системи контролю за в'їздом та перебуванням в Україні іноземців та осіб без громадянства; забезпечення міжнародного, прикордонного та міжвідомчого співробітництва;

– принцип контролю та перевірки забезпечує реалізацію гарантованих державою заходів щодо захисту прав осіб, що перетинають кордон. Реалізація цього принципу вимагає формування практичних рекомендацій з усунення недоліків у діяльності прикордонного відомства.

IV група — специфічні принципи, які визначають вимоги щодо видів діяльності, які повністю або частково притаманні лише прикордонному відомству:

– принцип гуманізму передбачає визнання права та свободи людини найвищою цінністю. Він має на меті здійснення службової діяльності на засадах альтруїзму, емпатії, людяності, адекватним сприйняттям особистості;

– принцип незалежності пов'язаний з тим, що об'єктами діяльності персоналу прикордонного відомства є всі ті, хто перетинає кордон, а це не припускає будь-яку дискримінацію за ідеологічними, релігійними, національними, віковими особливостями тощо;

– принцип клієнтоцентризму визначає пріоритет прав та свобод людини в усіх випадках, крім тих, в яких це суперечить інтересам сфери охорони державного кордону. У межах цього принципу слід розглядати суверенність та автономність особи, що перетинає кордон;

– принцип конфіденційності означає, що у процесі службової діяльності персонал прикордонного відомства отримує різноманітну інформацію про осіб, що перетинають кордон. Ця інформація може бути використана персоналом прикордонного відомства виключно в інтересах національної безпеки держави;

– принцип толерантності полягає в тому, що персонал прикордонного відомства стикається з різними категоріями людей. Тому персонал має толерантно відстоювати інтереси держави під час виконання службових обов'язків, здатність використовувати наявні юридичні механізми для захисту прав і свобод як українських, так і іноземних громадян на кордоні. Це вимагає бути коректним і терплячим до поведінки громадян, особливостей спілкування, ціннісних орієнтацій тощо.

Як свідчить практика та аналіз сучасного стану формування професійної готовності персоналу прикордонного відомства до ефективного виконання службових обов'язків з урахуванням специфіки їхньої діяльності, саме ці принципи впливають на організаційний бік навчально-виховного процесу.

Висновок. Таким чином, визначені принципи формування професійної готовності персоналу прикордонного відомства, дозволяють виокремити ті принципи навчання, які найбільш впливово діють на ефективність формування професійної готовності і організації професійної підготовки зокрема.

Подальші напрямки досліджень слід спрямувати на визначення головних принципів навчання, які впливають на ефективність формування професійної готовності персоналу прикордонного відомства, а також на виявлення та об'єднання організаційно-педагогічних умов їхньої реалізації в сьогоденні.

Література та джерела

1. Полюк В.С. Інтегративна модель професійної готовності майбутніх офіцерів / В.С.Полюк // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»; [гол. ред. Чайковський М.Є.] Хмельницький: ХІСТ, 2013. – № 1(7). – С.185-188
2. Ягулов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.
3. Кузьмінський А.І. Педагогіка у запитаннях і відповідях / А.І.Кузьмінський, В.Л.Омеляненко.// : Навч. посіб. Рекомендовано МОН – К.,

2006. – 311 с.
4. Зайченко І.В. Навчальний посібник. – К.: Освіта України, КНТ, 2008. – 528 с.
 5. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2002. – 528 с.
 6. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник. – К.:Знання, 2005. – 486 с.
 7. Богданова І.М. Соціальна педагогіка: Навчальний посібник – Харків: Бурун Книга, 2011. – 160 с.

В статье исследован вопрос эффективного формирования профессиональной готовности персонала пограничного ведомства. Проанализированы основные принципы обучения. На основе теоретического анализа определены группы принципов формирования профессиональной готовности персонала пограничного ведомства к выполнению служебных обязанностей с учетом специфики деятельности ведомства. Разработаны четыре группы принципов, которые стали основой для оптимальной организации учебно-воспитательного процесса. К ним отнесены: социально-политическая, психолого-педагогическая, организационная и специфическая.

Ключевые слова: принципы обучения, профессиональная готовность, пограничное ведомство, профессиональная подготовка.

The article explored the issue of forming effective professional readiness of border agency staff. The basic principles of learning have been considered. Based on the theoretical analysis the principles of formation of professional readiness of border agency staff to perform their duties have been defined, taking into account the specifics of the department. The group of four principles have been defined which are the basis for the optimal organization of the educational process. These include: social, political, psychological, pedagogical, organizational and specific.

Key words: principles of teaching, professional preparedness, border agencies, professional training.